
ROLUL ȘCOLILOR PARTICULARE DIN BASARABIA ÎN SISTEMUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI DIN IMPERIUL RUS în a doua jumătate a sec. al XIX-lea - începutul sec. al XX-lea

Tatiana Chicaroș

În căutarea unor noi tendințe de organizare a învățământului școlar, astăzi, în Republica Moldova, sunt organizate un șir de școli particulare. Din acest considerent tema de cercetare cu referință la școlile particulare din Imperiul Rus și de la periferiile naționale în sec. al XIX-lea este una actuală și necesară ca temă de cercetare. În acest articol vom analiza cauzele, mecanismul de înființare și funcționare a instituțiilor de învățământ particular din Basarabia și rolul lor în sistemul învățământului din Imperiul Rus în a doua jumătate a sec. al XIX-lea - începutul sec. al XX-lea.

Pentru a înțelege mecanismul de funcționare a școlilor particulare în Basarabia, la început vom face o caracteristică succintă a sistemului de învățământ particular în Imperiul Rus.

Instituțiile private de învățământ în Imperiul Rus au funcționat pe tot parcursul sec. al XIX-lea. Ele sunt atestate documentar încă înaintea domniei lui Petru cel Mare. Primele școli particulare au fost deschise de către clerici, acestea fiind de gramotă slavo-bisericească. În aceste instituții de învățământ elevii învățau caligrafia și citeau după cărțile bisericești. Pe timpul domniei lui Petru cel Mare, alături de clerici, de problema deschiderii școlilor particulare erau preocupați și militarii trecuți în rezervă. În timpul domniei lui Petru cel Mare și a Elizavetei II-a în Imperiul Rus activau profesori particulari străini. La 29 aprilie 1757 a fost adoptat un regulament prin care toate persoanele străine care doreau să profeseze pe teritoriul Imperiului Rus erau obligate să susțină examene de profesionalism la Academia de Științe din Sankt Petersburg sau la Universitatea din Moscova. În această perioadă, pe lângă pensioane apar și școli particulare. În aceste instituții de învățământ se studia citirea, socotitul, scrisul și religia.

În anul 1784 a fost aprobată instrucțiunea pentru școlile și pensiunile particulare. Prin conținutul său, această instrucțiune poate fi considerată prima lege cu privire la instituțiile de învățământ particular. Instrucțiunea a minimalizat indepen-

dența școlilor particulare și le-a pus sub un control strict din partea statului. Conform noului statut școlile particulare trebuiau să folosească forme și modele de predare similare celor aplicate instituțiilor de învățământ de stat. În școlile particulare era obligatorie predarea limbii ruse și a religiei. Persoanele care doreau să deschidă instituții de învățământ particular trebuiau să anexeze la cerere planul obiectelor de studii, să indice persoanele care vor preda aceste obiecte. Acest lucru se făcea pentru a evalua performanțele profesorilor și reputația lor în metodică de predare aplicată în instituțiile de învățământ de stat. În cerere urma să fie indicată mărimea taxei pentru studii și suma care trebuia să fie cheltuită pentru întreținerea elevilor (Журнал 1867, 4).

Astfel această dispoziție poate fi considerată prima lege care a sistematizat sfera învățământului particular în sistemul de învățământ al Imperiului Rus. Prin această dispoziție statul a acceptat activitatea școlilor particulare, delimitând granițele inițiativelor particulare în învățământ. Putem constata că sistemul învățământului particular în Imperiul Rus s-a format către sfârșitul sec. al XVIII-lea. Toate celelalte legi cu privire la învățământul particular aveau ca bază dispoziția din 1784. Legile care vor fi adoptate ulterior vor lărgi aria de conștientizare a unor aspecte sau chiar vor schimba pozițiile de bază ale sistemului de învățământ vechi.

Regulamentul liceelor și gimnaziilor din 4 octombrie 1804 nu a făcut schimbări esențiale în ceea ce privește învățământul particular. Noul regulament obliga predarea religiei conform apartenenței religioase și interzicea fondarea pensiunilor mixte (Журнал 1867, 7-8).

Statul continua să minimalizeze influența străinilor în sistemul învățământului particular, temându-se că aceștia vor influența conștiința elevilor. Este bine cunoscut faptul că în secolele XVIII-XIX, copiii dvorenilor erau educați de persoane străine. Statul manifesta o grijă permanentă față

de consecințele unor asemenea studii. La 25 mai 1811 ministrul Învățământului Public A.K. Razumovski scria: „Aproape toate pensiunile din Imperiul Rus sunt întreținute de persoane străine. Acestea nu cunosc limba, nu au legătură cu țara, inspirând tinerilor ruși dispreț față de limbă, astfel pe teritoriul rus se educă străini” (Журнал 1867, 7). Pentru rezolvarea acestei probleme ministrul propunea în mod obligatoriu studierea limbii ruse de către persoanele străine care întrețineau pensiunile, dar și predarea în această limbă a obiectelor de studiu. Aceste idei s-au materializat prin fixarea lor în clauzele din legislația cu referință la școlile particulare (Журнал 1867, 7-8).

Regulamentul școlar din 1828 permitea deschiderea școlilor particulare „pentru a ajuta statul” în răspândirea cunoștințelor de carte. Statul recunoștea că o școală particulară bine organizată putea fi de folos și ținând cont de această necesitate, recomanda conducerii locale să acorde sprijin în deschiderea unor astfel de instituții de învățământ. Regulamentul nu conținea restricții la deschiderea și activitatea acestor instituții de învățământ. Se insista doar ca programul acestor instituții să fie raliat la cel al școlilor de stat. Școlile particulare erau supravegheate de direcțiile de învățământ. Conform legii, în programul de studii al școlilor particulare puteau fi incluse obiecte care nu se studiau în școlile de stat, inclusiv limbi străine, statistică, unele obiecte din domeniul artelor etc. Acest regulament a divizat instituțiile particulare de învățământ în școli și pensiunile. Școlile ofereau copiilor doar un bagaj de cunoștințe necesare, pe când în pensiunile, pe lângă acumularea cunoștințelor instituția respectivă își asuma și responsabilitatea de întreținere și educare a elevilor (Рождественский 1902, 207).

Politicile învățământului promovate de stat vizavi de școlile particulare sufereau modificări. Anii '30-'40 ai sec al XIX-lea pot fi caracterizați ca perioada în care au fost adoptate un șir de legi care minimalizau dreptul acestora. Conform circularei din 22 aprilie 1831, doritorii de a deschide un pension trebuiau să aibă un certificat de permisiune din partea administrației locale, cererea urma să fie vizată de ministru învățământului (Рождественский 1902, 207).

La 12 iunie 1831 a fost elaborat un amendament la regulamentul din 1828 cu privire la activitatea școlilor particulare. Direcțiile de învățământ trebuiau să țină strict sub control programul de stu-

diu al acestor instituții de învățământ. În vizorul administrației se afla și modul de completare a bibliotecilor cu cărți, modul de predare etc. Au fost stipulate și unele interdicții: dreptul de a deschide școli particulare îl dețineau doar acele persoane străine care au locuit pe teritoriul Imperiului Rus nu mai puțin de cinci ani (Рождественский 1902, 208).

În baza deciziei din 4 noiembrie 1833 dreptul de a deschide instituții de învățământ particular îl aveau doar cetățenii Imperiului Rus (ПСЗРИ 1834, 707). Hotărârea despre școlile particulare din 1833 a avut un caracter restrictiv. La baza adoptării acestei legi au stat următoarele cauze: deși statul a deschis școli (licee, gimnazii, școli județene etc.), dvorenimea prefera în continuare să-și educe odraslele în școli particulare. Pe de altă parte, exista necesitatea ca statul să educe persoane devotate regimului în școlile de stat, fapt mai puțin realizabil în cazul învățământului particular. Cu adoptarea acestei legi activitatea și dezvoltarea școlilor particulare era strâmtorată. Prin același decret din 4 noiembrie 1833 a fost stopată deschiderea noilor școli particulare în orașele-capitale. În celelalte orașe se permitea deschiderea instituțiilor de învățământ particular doar dacă „...nu există posibilități pentru educarea tineretului în școlile de stat” (Журнал 1867, 14).

La 17 aprilie 1834 a fost aprobată instrucțiunea privind supravegherea instituțiilor private de învățământ. Pentru prima dată a fost impusă predarea obligatorie în școlile particulare a geografiei și istoriei statului rus. Cu această instrucțiune a fost finalizată formarea sistemului de învățământ particular din Imperiul Rus. Principalele trăsături ale acestui sistem erau: interzicerea, pentru persoane străine, de a deschide pensiunile; amplificarea elementului rus în sistemul învățământului particular prin predarea obligatorie a tuturor obiectelor în limba rusă, dar și introducerea geografiei și istoriei ruse în programele de studiu ale acestor instituții de învățământ; limitarea numărului de instituții de învățământ particular în Imperiul Rus. Toate aceste trăsături au fost stipulate în regulamentul instituțiilor de învățământ particular din 12 ianuarie 1835.

La 21 ianuarie 1842 a fost stabilită o amendă de 75 de ruble argint pentru persoanele care deschideau școli particulare fără permisiunea autorităților (ПСЗРИ 1843, 56). Câțiva ani mai târziu, în anul 1847, a fost adoptată decizia ca instituțiile

de învățământ particular să fie deschise doar cu acordul ministrului Învățământului Public.

Începând cu anii '50 ai sec. al XIX-lea, Ministerul Învățământului Public a început să promoveze o politică mai liberală. În această perioadă se observă un interes sporit, din partea societății, pentru deschiderea școlilor particulare. Printre primii care au demonstrat Ministerului Învățământului Public că școlile particulare bine organizate sunt mai acceptabile decât obținerea studiilor la domiciliu a fost contele Șerbatov. Drept urmare a acestei politici, la 17 ianuarie 1857 a fost luată decizia de a permite deschiderea școlilor particulare în orașele-capitale, indiferent de numărul lor deja existent, iar la 5 iunie 1858 tutorii districtelor de învățământ au căpătat dreptul de a oferi permisiuni pentru deschiderea școlilor particulare (Рождественский 1902, 374). Datorită acestor măsuri liberale, numărul școlilor particulare în Imperiul Rus a sporit considerabil. Deși au fost oferite unele drepturi la deschiderea acestor instituții de învățământ, totuși, statul a intensificat acțiunile de control asupra instituțiilor de învățământ particular. În acest context în districtele de învățământ Sankt Petersburg (începând cu anul 1861), Moscova, Kazan, Odesa și Vilnius (începând cu anul 1863) a fost numit câte un inspector de district care supraveghea școlile particulare în egală măsură cu cele de stat. Anume în anul 1864 pentru prima dată a apărut gradația instituțiilor de învățământ particulare, care s-a păstrat până în anul 1914.

Pe motivul că școlile particulare erau deschise conform programului școlilor de stat, ele au fost divizate în trei categorii: liceele și școlile reale – categoria întâi; școli județene și orașenești – categoria a doua și școlile primare – categoria a treia (Журнал 1867, 21).

La sfârșitul anului 1864 în Imperiul Rus activau: 75 de școli particulare de categoria întâi (inclusiv 20 pentru băieți și 55 pentru fete); 186 de școli de categoria a doua (inclusiv 47 pentru băieți și 55 pentru fete) și 538 școli de categoria a treia (Обзор 1887, 452-453).

La 19 februarie 1868 a fost făcute schimbări deja în legislația existentă pentru școlile particulare. Noul regulament al școlilor particulare era alcătuit din 12 puncte în care erau incluse doleanțele tutorilor districtelor de învățământ. Conform noului regulament școlile particulare erau împărțite în trei categorii. Școlile de categoria întâi trebuiau să dispună

nu mai puțin de șase clase, cele de categoria a doua – nu mai puțin de trei clase, iar cele de categoria a treia – de una sau două clase. Unele școli particulare de categoria întâi puteau fi acceptate cu denumirea de licee clasice particulare, absolvenților oferindu-li-se prioritatea de a-și continua studiile în universități. Din partea fondatorilor școlilor particulare se cerea certificate de studii. Cei care deschideau școli particulare de categoria întâi prezentau diploma de studii superioare (universitate), pe când cei care deschideau școli de categoria a doua și a treia trebuiau să dispună de certificat de profesor casnic. Femeile care deschideau școli particulare de prima, a doua sau a treia categorie trebuiau să dețină titlul de profesoară casnică sau educatoare casnică. Ca și în celelalte regulamente, și-au păstrat dreptul de a deschide instituții de învățământ particulare doar cetățenii ruși. Conform noului regulament, statul nu mai cerea școlilor particulare să aibă o programă de studiu identică cu cea din școlile de stat. Absolvenții școlilor particulare clasice trebuiau să posede acel bagaj de cunoștințe care le-ar fi permis continuarea studiilor la universitate (ПСЗРІ 1873, 134-136). Noul statut a înăsprit cerințele față de fondatori și față de profesori, care trebuiau să se manifeste în promovarea calității procesului de învățământ. Toate măsurile întreprinse de Ministerul Învățământului Public au condus la deschiderea, pe teritoriul Imperiului Rus, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea, a mai multor școli particulare.

În anul 1880, în Districtul de Învățământ Odesa funcționau 8 școli particulare de rangul întâi, inclusiv două pentru băieți și șase pentru fete. În 1881 numărul de școli particulare pentru acest district nu s-a schimbat, iar în anul 1882 existau șase școli particulare pentru fete și una pentru băieți (Обзор 1887, 452-453).

În anul 1882, în Imperiul Rus activau 1364 școli particulare cu un contingent de 50967 de elevi, iar în anul 1894 numărul lor a crescut până la 1542 școli, cu un contingent de 65757 de elevi. Din numărul total de elevi care frecventau școlile particulare, partea majoritară o constituiau persoanele de sex feminin. Spre exemplu, în anul 1894, din cei 65757 de elevi care își făceau studiile în aceste instituții de învățământ, persoanelor de sex masculin le reveneau doar 44,3% (Обзор 1901, 420).

Datele privind numărul școlilor particulare în timpul domniei lui Alexandru III-lea sunt sistematizate în *Tabelul 1*.

Numărul de școli particulare în timpul domniei lui Alexandru III-lea*

Denumirea districtului de învățământ	Numărul de instituții de învățământ								Numărul de elevi					
	1 ianuarie 1883				1 ianuarie 1895				1 ianuarie 1883			1 ianuarie 1895		
	Categoria I	Categoria II-a	Categoria III-a	În total	Categoria I	Categoria II-a	Categoria III-a	În total	De sex masculin	De sex feminin	În total	De sex masculin	De sex feminin	În total
St. Petersburg	17	25	364	406	14	17	304	335	5773	5625	11398	5084	6287	11371
Moscova	8	15	250	273	10	-	-	10	1870	3271	5141	3694	4292	7986
Kazan	4	11	22	37	1	8	-	9	650	956	1606	1298	1216	2514
Orenburg	-	2	16	18	-	1	-	1	209	428	637	185	312	497
Harkov	2	5	67	74	1	11	-	12	861	746	1607	956	1329	2285
Kiev	4	14	50	68	-	7	51	58	655	945	1600	753	971	1724
Odesa	7	13	58	78	71			71	1525	2353	3878	3252		3252
Vilnius	-	12	323	44	1	11	32	44	235	1308	1543	237	1744	1981
Varșovia	26	51	2	129	17	37	105	159	5063	7914	12977	6160	8809	14969
Riga	17	49	169	235	29	39	216	284	302	6895	10397	5289	7809	13098
Caucaz	-	-	-	-	4	6	8	18	-	-	-	3321	1219	4540
Siberia de Vest	-	-	-	-	-	-	13	13	-	-	-	195	175	370
Siberia de Est	-	-	4	4	-	1	10	11	107	76	183	489	612	1101
Turkestan	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	32	37	69
În Total	85	195	1084	1364	77	137	986	1200	20450	30517	50967	27693	34812	65757
							342						3252	

* Обзор 1901, 94-95.

În rândul școlilor particulare se întâlnesc și cursurile superioare pentru fete care activau în Sankt Petersburg, Moscova, Kazan, Kiev etc.

În urma analizei rapoartelor Ministerului Învățământului Public observăm că numărul școlilor particulare pentru fete erau mai mare decât numărul școlilor particulare pentru băieți. De exemplu, în anul 1882, pe teritoriul Imperiului Rus activau 1364 de școli particulare, cu un contingent de 50967 de elevi, iar în anul 1894 numărul lor a crescut până la 1542 școli, cu un contingent de 65757 de elevi. Din numărul total de elevi care frecventau școlile particulare predominau persoane de sex feminin. Din cei 65757 de elevi care frecventau școlile particulare la 1894 doar 44,3% din acest număr revenea persoanelor de sex masculin (Обзор 1901, 421).

La 1 iulie 1914 a fost aprobată legea despre „instituțiile particulare de învățământ, cursuri și clase”. Conform noii legi au apărut noi cerințe în dezvoltarea și activitatea școlilor particulare. Aces-

te măsuri au fost dictate de apariția instituțiilor particulare superioare de învățământ. Din acest considerent instituțiile de învățământ particular au fost împărțite în trei categorii: primar – programa de studiu a acestor școli nu trebuia să fie mai complicată decât programa de învățământ în școlile primare și școlile profesionale de stat; secundare – programa acestor școli nu trebuia să fie mai complicată decât programa cursului inferior al liceelor și altor școli secundare din imperiu; și superioare – în care programa de studiu era mai complicată decât programa de învățământ a liceelor și altor instituții de învățământ secundare. Legea permitea deschiderea școlilor particulare mixte. Limba de predare în aceste instituții de învățământ era lăsată la discreția fondatorilor, cu condiția ca limba rusă, limba slavona, istoria și geografia rusă să fie predate în limba de stat. Pentru prima dată a fost stabilit termenul de deschidere a școlilor particulare. Pentru deschiderea unei școli primare termenul, de la depunerea cererii și până la deschiderea ei oficială, era de două

luni, iar pentru cea secundară și superioară – trei luni. Această prevedere din regulament urma să stimuleze deschiderea școlilor particulare în Imperiul Rus (Собрание 2006).

În Basarabia, ca și în alte regiuni ale Imperiului Rus, au fost deschise școli particulare. Către anul 1849 în Basarabia activau 11 pensioane particulare, inclusiv patru pentru băieți și șapte pentru fete. În această perioadă mai exista și o școală particulară evreiască (Военно-статистическое 1849, 140-141). Numărul școlilor particulare care au funcționat pe teritoriul Basarabiei în anii 1855, 1862 și 1863 și respectiv contingentul lor de elevi sunt sistematizate în *Tabelul 2*.

Datele *Tabelului 2* ne confirmă că în Basarabia, ca și în celelalte gubernii ale Imperiului Rus, școlile particulare erau deschise cu preponderență în orașe, iar cele mai multe activau în capitală. Din tabelul respectiv putem constata că în anii 1855, 1862 și 1863 cele mai multe școli particulare din Basarabia erau deschise pentru evrei. Din numărul total de 2899 de elevi, 2066 (sau 71%) frecventau școlile particulare pentru evrei și doar 833 (29%) de elevi – alte școlile și pensioanele particulare. În școlile particulare pentru evrei își făceau studiile preponderent copiii de sex masculin, numărul cărora constituia 1587 (77%) persoane, iar cele de sex feminin – 479 (23%) persoane. O situație diametral opusă o observăm analizând

datele școlilor particulare și pensioanelor deschise pentru toate naționalitățile. Din numărul total de 833 de elevi care frecventau aceste instituții de învățământ, persoanelor de sex masculin le revenea 245 (29%) locuri, iar persoanelor de sex feminin 588 (71%) locuri. Această situație poate fi explicată prin faptul că în Basarabia, în această perioadă, activau mai multe instituții de învățământ laice și bisericești de stat pentru băieți, pe când instituții de învățământ pentru fete de acest tip nu existau (în afară de pensioane), abia în anul 1864 va fi deschis primul liceu pentru fete de zemstvă din Chișinău.

În a doua jumătate a sec. al XIX-lea și primele decenii ale sec. al XX-lea în Basarabia au fost înființate mai multe școli particulare. În anul 1852, în orașul Chișinău a fost deschisă școala de pomicultură. În această instituție de învățământ, pe lângă deprinderile legate de pomicultură, elevii studiau religia, limba rusă, aritmetica, limba latină, desenul și desenul liniar (Бессарабский 1888, 123-124).

În anul 1880 în capitală a fost deschisă școala particulară de categoria a trei a doamnei Maria Abramovici. În această instituție de învățământ își puteau face studiile copiii de ambele sexe de la vârsta de șapte până la zece ani. Studiile se făceau în fiecare zi începând cu orele 9¹⁵ până la 14⁰⁰, cu excepția zilelor de sărbătoare și a vacanței de vară

Tabelul 2

Instituțiile de învățământ particular care funcționau în Basarabia în anii 1855, 1862, 1863*

Localitatea	Tipul instituției de învățământ	Anii	Nr. instituțiilor de învățământ	Nr. total de elevi	Inclusiv	
					Băieți	Fete
or. Chișinău	Școli particulare pentru evrei	1855	26	1406	306	137
		1862	73	838	685	153
		1863	61	707	585	122
	Pensioane și școli particulare	1855	4	166	-	166
		1862	6	240	36	204
		1863	5	184	39	145
or. Hotin	Școli particulare de categoria întâi pentru evrei	1855	2	11	11	-
		1862	1	36	-	36
		1863	1	31	-	31
or. Akkerman	Pensioane particulare	1855	2	78	72	6
		1862	2	76	44	32
		1863	2	89	54	35
În total		-	-	2899	1832	1067

*Tabelul a fost alcătuit în baza datelor selectate din Записки 1867, 37-39.

Liceele private de fete fondate în orașele Chișinău și Bălți în anii 1900-1910*

Denumirea și locul fondării	Anul deschiderii	Anul reorganizării
Liceul privat evreiesc „Goldenberg” din Chișinău	August 1883**	Martie 1906 (8 cl.)
Liceul privat „Nagovski” din Chișinău	1849 (școală)	6 iulie 1903 ***
Liceul privat din Bălți „A.L. Ciudnohovski”	5 septembrie 1894****	1908
Liceul privat „Remizov” din Chișinău	Școală de cat. a II-a	1901 (7 cl.)
Liceul privat „Gheiking” din Chișinău	Școală de cat. a II-a	1908 (7 cl.)
Liceul privat M.M. Fidler din Chișinău	Școală de cat. a I-a	2 decembrie 1904 28 iunie 1905*****

* ANRM, F. 1772, inv. 61, d. 16, f. 3, 39; inv. 48, d. 40, f. 1, d. 42, f. 28; F. 2108, inv. 9, d. 1, f. 2; inv. 13, d. 17, f. 2; Крачун 1985, 152.

** Cu statut de gimnaziu.

*** ASRO, F. 42, inv. 35, d. 2735, f. 175

**** La data deschiderii liceul avea statut de școală de categoria a doua, din 1903 – statut de gimnaziu (ANRM, F. 1772, inv. 48, d. 109, f. 2).

***** La propunerea Ministerului Învățământului Public nr. 12401 școala particulară de prima categorie a fost reorganizată în gimnaziu pentru fete, iar la 28 iunie 1905 a fost luată decizia nr. 13886 de a deschide începând cu anul de învățământ 1905/6 clasa a cincea, astfel gimnaziu a fost reorganizat în liceu (ASRO, F. 42, inv. 35, d. 2735, f. 178-180).

care era stabilită pentru luna iulie (Бессарабский 1888, 124). Activitatea școlii se baza pe trei secții. Plata pentru studii în prima secție era de 60 de ruble, în secția a doua – 75 de ruble și în secția a treia – 100 de ruble (Бессарабский 1881, 95).

Începând cu anul 1881, în orașul Chișinău activa Școala profesională „Împăratul Alexandru” (Александровская). În această instituție de învățământ studiile se făceau gratuit și aveau o durată de cinci ani. Aici puteau să-și facă studiile doar băieții de la vârsta de 12 ani (Бессарабский 1888, 124).

La 15 august 1882 în Chișinău a fost deschisă o școală cu caracter intuitiv (элементарно-наглядная школа). Această instituție de învățământ avea un program de studii apropiat celui elaborat pentru clasele pregătitoare ale liceului. În această școală își puteau face studiile copii de la vârsta de șapte până la zece ani. Taxa pentru studii era de 60 de ruble pe an (Бессарабский 1888, 124-125).

În august 1885 a fost deschis de către doamna Klemenko gimnaziul particular de patru clase pentru fete, iar în 1886 – gimnaziul privat pe lângă care activa și un pension al doamnei Golevski (Бессарабский 1888, 125). Învățământul mediu pentru fete în Basarabia a fost organizat și s-a dezvoltat datorită eforturilor unor persoane particulare. În majoritatea cazurilor, ele au fost

înființate în orașul Chișinău, inclusiv: liceele de fete „Beliugov”, „Dadiani”, gimnaziile „Gheiking”, „Nagovski”, „Remizov” ș.a.

La sfârșitul secolului al XIX-lea în societate se simte necesitatea acută de noi instituții de învățământ secundar. Dacă în anii '60 ai sec. al XIX-lea în fața instituțiilor pentru fete se puneau doar soluționarea problemelor legate de educarea elevilor în spirit religios, pentru a deveni pe viitor mame și soții bune, apoi în anii '70-80 ai sec. al XIX-lea, datorită răspândirii învățământului mediu, în fața școlilor pentru fete se puneau accentul pe pregătirea cadrelor didactice.

În pofida faptului că în anul 1900 în Basarabia existau deja 6 licee și 2 gimnazii pentru fete care pregăteau învățători, numărul de cadre pedagogice rămânea a fi totuși insuficient pentru asigurarea procesului de învățământ, inclusiv cel particular.

Datorită inițiativelor unor persoane particulare, în perioada anilor 1900-1910, în Basarabia a mai fost deschis un șir de gimnazii și licee particulare (Tabelul 3).

Aceste licee au fost fondate de persoane particulare și existau datorită taxelor stabilite pentru studii. Directorul Liceului din Bălți A.L. Ciudnohovski menționa într-un raport adresat oficialităților regionale privind starea liceului în anul de învățământ 1911/1912: „Liceul există numai datorită ta-

Tabelul 4

Liceele private de fete deschise în Basarabia între anii 1910-1915*

Denumirea și locul amplasării	Anul deschiderii**	Anul reorganizării
Liceul privat „Boiko” din Bender	1912	1913
Liceul privat „Filipov” din Hotin	gimnaziu	1911
Liceul privat de fete „Scoromorovski” din Chișinău	1890	1914
Liceul privat de fete „Levițki” din Comrat	1914	-

* ANRM, F. 2108, inv. 12, d. 3, f. 100; Крачун 1985, 152.

** La data deschiderii majoritatea aveau statut de școală sau gimnaziu.

Tabelul 5

Instituțiile de învățământ particulare cu drepturi și fără drepturi pentru absolvenți din Basarabia în 1918

Denumirea instituției de învățământ particular	Adresa instituției
Școala secundară pentru fete Vaisman	or. Chișinău
Școala secundară Goldberg pentru băieți	or. Chișinău
Școala evreiască cu șapte clase Kaț	or. Chișinău
Școala secundară pentru băieți Kulin	or. Chișinău
Școala pentru băieți deschisă după programul de studiu a liceelor	or. Chișinău
Școala particulară Șubina și Kemriț	or. Akkerman
Școala secundară evreiască Vilderman deschisă după programa școlii reale	or. Akkerman
Liceul pentru băieți deschis de societatea „Тарутин”	s. Tarutino, jud. Akkerman
Școala particulară pentru băieți Evarman	or. Bender
Liceul pentru fete Korpaci	s. Comrat
Școala secundară pentru fete Levițki	or. Cahul
Școala orașenească pentru băieți	or. Orhei
Liceul pentru fete Svetenko	or. Chilia
Liceul pentru fete Marinov	or. Reni

*ASRO, F. 42, inv. 35, d. 2844, f. 30

xelor achitate pentru studii. Indemnizații bănești din partea statului, orașului, zemstvei guberniale, zemstvei județene liceul nu primește”¹.

Aceeași situație se menținea și în școlile pentru fete din alte județe, deschise în perioada respectivă.

Dacă analizăm datele *Tabelului 3*, observăm că majoritatea liceelor care au fost deschise între anii 1900 și 1910 au fost amplasate în orașul Chișinău. Ulterior, însă, situația se schimbă. Din anul 1910 și până în 1914 au început să funcționeze licee și în alte orașe din diferite județe ale Basarabiei (*Tabelul 4*).

Datele *Tabelului 3* demonstrează că perioada de reorganizare a gimnaziilor în licee private era destul de scurtă. Data concretă a reorganizării li-

ceului „Boiko” din Bender nu a fost depistată în izvoarele de arhivă. În unele documente însă se menționează că în 1913 acest liceu a fost inspectat, la inspecție participând și doamna Boiko. Considerăm că în 1913 această instituție funcționa deja ca liceu².

Documentele de arhivă, datate cu anul 1918, ne oferă lista instituțiilor de învățământ secundar privat care se aflau sub jurisdicția Districtului de Învățământ Odesa (*Tabelul 5*).

Instituțiile de învățământ particulare din Basarabia au fost deschise atât de persoane particulare, cât și de diferite societăți. Principalul obiectiv al acestora era prestarea serviciilor în domeniul învățământului în condițiile numărului redus al instituțiilor de învățământ în Basarabia. Școlile particulare au servit ca instituții suplimentare ce-

¹ ANRM, F. 1772, inv. 48, d. 41, f. 33.² ANRM, F. 1772, inv. 48, d. 41, f. 33.

lor ministeriale, oferind posibilitate persoanelor care nu au fost admise în școlile de stat să obțină studii generale.

Așadar școlile particulare în Imperiul Rus activau încă din sec. al XVIII-lea. Pe parcursul secolului al XIX-lea statul a aprobat un șir de regulamente care au condus la formarea unei sistem de învățământ particular. Unele din ele dădeau posibilitate doritorilor de a deschide astfel de instituții de învățământ, doar punându-i sub un control strict din partea autorităților locale și regionale. Măsurile întreprinse de Ministerul Învățământului Public erau îndreptate spre unificarea programelor de studii din cadrul instituțiilor private similar programelor de studii ale instituțiilor de stat. Odată cu aprobarea legii din anul 1914 școlile particulare au căpătat unele libertăți în ceea ce

privește programa de studiu, dar nu putem spune că acest sistem era autonom, el fiind supravegheat de Ministerul Învățământului Public. Trebuie de menționat însă faptul că în prima jumătate a sec. al XIX-lea majoritatea școlilor particulare deschise în Basarabia erau de categoria întâi (vorbind despre pensioane și școli inferioare), pe când spre sfârșitul sec. al XIX-lea începutul sec. al XX-lea în Basarabia au fost deschise școli particulare secundare

Așadar, sistemul de învățământ particular din Basarabia, ca și cel din Imperiul Rus, a parcurs o cale complicată în formarea sa, fiind influențat direct de diferiți factori: politici, economici și sociali. Ca rezultat, s-a format un sistem de învățământ funcțional, necesitatea căruia era recunoscută atât de societate cât și de stat.

Bibliografie

- Бессарабский 1881:** Бессарабский календарь на 1881 год (Кишинёв 1881).
- Бессарабский 1888:** Бессарабский календарь на 1888 год (Кишинёв 1888).
- Записки 1867:** Записки Бессарабского статистического комитета, том II (Кишинёв 1867).
- Крачун 1985:** Т.А. Крачун, Развитие школы и педагогической мысли в Молдавии (Кишинев 1985).
- Обзор 1887:** Обзор деятельности Министерства Народного Просвещения за 1879, 1880, 1881 годы (Санкт Петербург 1887).
- Обзор 1901:** Обзор деятельности Министерства Народного Просвещения за время царствования императора Александра III (с 2 марта 1881 по 20 сентября 1901) (Санкт Петербург 1901).
- Журнал 1867:** Журнал Министерства Народного Просвещения. О положение наших частных учебных заведений (Санкт Петербург 1867).
- Военно-статистическое 1849:** Военно-статистическое обозрение Российской империи издаваемое по Высочайшему повелению при 1-ом отделении департамента генерального штаба. Том XI, часть 3. Бессарабские области (Санкт Петербург 1849).
- ПСЗРИ 1834:** Полное собрание законов Российской Империй. Собрание второе. Том VIII. Отделение первое 1833 (Санкт Петербург 1834).
- ПСЗРИ 1843:** Полное собрание законов Российской Империй. Собрание второе. Том XVII. Отделение первое 1842 (Санкт Петербург 1843).
- ПСЗРИ 1873:** Полное собрание законов Российской Империй. Собрание второе. Том XLIII. Отделение первое 1868 (Санкт Петербург 1873).
- Рождественский 1902:** С.В. Рождественский, Исторический обзор деятельности Министерства Народного Просвещения 1802-1902 (Санкт Петербург 1902).
- Собрание 2006:** Собрание узаконений и распоряжений Правительства. Отдел I. 16.07.1914. № 177. Ст. 2006.

The role of Bessarabian private schools in the educational system of the Russian Empire in the second half of the 19th - early 20th century

Abstract

This article analyzes the situation, incorporation and mechanisms of functioning of private educational institutions in Bessarabia and their role in the educational system of the Russian Empire in the second half of the 19th - early 20th century.

Although private educational institutions in tsarist Russia functioned throughout the 19th century, a clear rise in the educational system was recorded only in the second half of the century. Private schools in the Russian Empire were

divided into three categories in accordance with their curriculums: the first category was consistent with gymnasia and non-classical secondary schools, the second category corresponded district and city schools, and the third one corresponded primary schools. Although these institutions were not providing any guarantees to the students, their number had been annually growing.

In 1882, in the Russian Empire there were open 1364 private schools numbering 50967 students. In 1894 their number grew up to 1542 schools with a contingent of 65,757 students. Out of the total number of students of private schools female students prevailed. For instance, in 1894 from 65,757 students attending these schools the rate of male students was of only 44,3%.

In the second half of the 19th century and the first decades of the 20th century in Bessarabia several private schools were founded. In 1900-1910 in Chișinău and Bălți there were opened four private gymnasia for girls: the private Jewish gymnasium of Goldenberg, private gymnasium of Nagovskaya, private gymnasium of Remizova and private gymnasium of A.L. Chudnokhovskaya. These educational institutions were operated only due to the established fees. The director of the gymnasium of A.L. Chudnokhovskaya from Bălți stated in a report to the regional authorities regarding the state of the school in the academic year 1911/1912: "The school is still open due to the tuition fees. It does not receive any additional funds from the state, the city, the gubernia zemstvo or the district zemstvo".

The Ministry of National Education promoted the policy of rapprochement private schools from peripheries to central ones. The first step in this direction was the decision to introduce compulsory teaching of Russian in all private schools. All measures undertaken by the Ministry of National Education were aimed at the unification of curricula of private schools with programs of public institutions. Private schools supplement the ministerial schools, providing educational opportunities to those who were not accepted in public schools.

Роль частных школ Бессарабии в образовательной системе Российской империи во второй половине XIX - начала XX века

Резюме

В статье анализируется положение, механизмы функционирования и роль частных учебных заведений Бессарабии в образовательной системе Российской империи во второй половине XIX - начале XX века. Частные учебные заведения в царской России функционировали на протяжении всего XIX века, но явный подъем в системе образования приходится лишь на вторую половину этого века. Частные школы в Российской империи подразделялись на три разряда: к 1-му разряду относились те из них, программы которых приближались к курсам гимназий и реальных училищ; программы 2-го разряда соответствовали программам уездных и городских училищ; программы 3-го разряда приближались к курсам начальных училищ. Хотя эти школьные учреждения не предоставляли никаких гарантий учащимся, их число ежегодно возрастало. В 1882 году в Российской империи функционировало 1364 частных школы, насчитывающих 50967 учащихся. В 1894 году их численность возросла до 1542 школ с контингентом 65757 учащихся. Из общей численности учащихся частных учебных заведений преобладающим было количество учащихся женского пола. Так, в 1894 году из 65757 учащихся этих учебных заведений количество лиц мужского пола составляло всего 44,3%.

Во второй половине XIX века и первом десятилетии XX века в Бессарабии было открыто несколько частных школ. В 1900-1910 годах в городах Кишиневе и Бельцах было открыто четыре частных женских гимназии: частная еврейская гимназия Гольденберг, частная гимназия Наговской, частная гимназия Ремизовой и частная гимназия А.Л. Чудноховской. Эти учебные заведения функционировали только за счет установленной платы за обучение. Директор бельцкой гимназии А.Л. Чудноховской в отчете региональным властям за 1911/1912 год писал, что гимназия существует благодаря плате за обучение. Других дополнительных средств от государства, города или земств гимназия не получает. Министерство Народного Просвещения проводило политику сближения частных периферийных школ с центральными. Первым шагом в этом направлении явилось решение ввести обязательное преподавание русского языка во всех частных учебных заведениях. Все меры, предпринимавшиеся Министерством Народного Просвещения, были направлены на унификацию учебных программ частных учебных заведений с программами государственных учреждений. Частные школы дополняли министерские учебные заведения, предоставляя возможность получения образования тем лицам, которые не были приняты в государственные школы.

10.02.2012

Tatiana Chicaroș, Universitatea de Stat din Moldova, str. Mateevici 60, MD-2009 Chișinău, Republica Moldova

